

B İ L İ M S E L A R A Ş T I R M A Y A Y I N L A R I

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 31

DİN SOSYOLOJİSİ

Editörler

Prof. Dr. Kadir CANATAN
Prof. Dr. Mustafa TEKİN

Yazarlar

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Prof. Dr. Halil AYDINALP
Prof. Dr. Mehmet AKGÜL
Prof. Dr. Mustafa TEKİN
Doç. Dr. Abdullah İNCE
Doç. Dr. Mehmet BİREKUL
Doç. Dr. Müşerref YARDIM

Prof. Dr. Cevat ÖZYURT
Prof. Dr. Kadir CANATAN
Prof. Dr. Mustafa AYDIN
Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
Doç. Dr. Birsen Banu OKUTAN
Doç. Dr. Mehmet ÖZAY

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt

ANKARA ÖZGÜR MATBAACILIKBASIM YAYIN DAĞITIM SAN. TİC. A. Ş.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312.385 70 77 (Sertifika No: 46821)

1. Baskı: Eylül 2020 (2000 adet)

ISBN: 978-625-44435-0-3

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89 - E-mail: fcr@fcr.com.tr

© **FCR** Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI

www.bilay.net
info@bilay.net

Prof. Dr. Kadir CANATAN
Prof. Dr. Mustafa TEKİN

DİN SOSYOLOJİSİ

B
BİLAY

LİSANS

1. BÖLÜM

DİN SOSYOLOJİSİ: ALAN, YÖNTEM, TARİHÇE VE TEORİLER

I. DİN SOSYOLOJİSİNİN KONUSU VE YÖNTEMİ

/ Prof. Dr. Mustafa TEKİN	13
1. Sosyolojinin Konusu ve Ortaya Çıkışı	15
1.1. Sanayi Devrimi.....	17
1.2. Fransız İhtilali	19
1.3. Bilgi ve Zihniyette Dönüşüm	
2. Sosyolojinin Konumu ve Alt Çalışma Alanları	23
3. Din Sosyolojisi	25
4. Din Sosyolojisinin Perspektifi	27
5. İlahiyat ve Sosyoloji.....	29
6. Din Sosyolojisinde Yöntem	31

II. DİN SOSYOLOJİSİNİN TARİHÇESİ / Doç. Dr. Abdullah İNCE

1. Düşünce Tarihinde Din ve Toplum.....	41
1.1. İlkçağ Yunan Düşüncesi	41
1.2. Ortaçağ Hıristiyan Dünyası.....	42
1.3. İslam Düşüncesinde Din ve Toplum	43
1.4. Osmanlı'da Din ve Toplum	48
2. Modern Din Sosyolojisinin Doğuşu	51
2.1. Modern Din Sosyolojinde Öncüler	51
2.2. Klasik Din Sosyologları	53
2.3. Klasik Dönemde Din Sosyolojisine Diğer Katkıları	58
2.4. Din Sosyolojisinde Çağdaş Yönelimler	59
3. Türkiye'de Din Sosyolojisi	62
4. İslam Sosyolojisi Tartışmaları	67

III. SOSYOLOJİ AÇISINDAN DİN / Prof. Dr. Mehmet AKGÜL	73
1. İnsanlığın Son Üç Yüz Yıllık Din İle Yüzleşme Serüveni	77
2. Protestanlık.....	84
3. Rasyonalizm	88
4. Locke'un Empirisizmi.....	93
5. Modern Bilgi ve Bilim Anlayışı.....	100
IV. SOSYOLOJİK DİN TEORİLERİ I / Prof. Dr. Cevat ÖZYURT.....	107
1. Kuram-Bilim İlişkisi.....	109
1.1. Saint-Simon (1760-1825)	110
1.2. Auguste Comte (1798-1857)	114
1.3. Ludwig Feuerbach (1804-1872).....	118
2. Din Kuramları: Kurucular	122
2.1. Karl Marks (1818-1883)	122
2.2. Emile Durkheim (1858-1917)	128
V. SOSYOLOJİK DİN TEORİLERİ II / Prof. Dr. Cevat ÖZYURT.....	139
1. Max Weber (1864-1920)	141
2. Talcott Parsons (1902-1979).....	154

2. BÖLÜM

DİN VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

VI. KÜRESELLEŞME VE DİN / Doç. Dr. Mehmet BİREKUL	167
1. Küreselleşme, Kültür ve Din	173
2. Küreselleşme, Küresel-Mekânsal Yakınlık ve Din.....	174
3. Küresel Modernlik ve Din	176
4. Yersiz Yurtsuzlaşma: Küreselleşmenin Kültürel Durumu ve Din.....	177
5. Rasyonelleşme ve Din	179
VII. DİN VE SOSYAL DEĞİŞME / Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK	187
1. Giriş: Değişmeyi Tanımlamak	189
2. Değişme Teorileri	191
3. Modernleşme ve Modernlik Sonrası Değişmeyi Anlamak.....	193
4. Din ve Değişme	195
5. İslam Tarih, Düşünce ve Geleneğinde Değişme.....	197
6. Modernlik Sonrası İslam Düşünce ve Kültüründe Değişim	198
7. Türkiye'de Değişim ve Din	199

VIII. DİN VE KAMUSAL ALAN / Prof. Dr. Mustafa AYDIN	203
1. Genel Olarak Din	206
2. Genel Olarak Kamu ve Kamusal Alan	208
3. Kamusalın Tarihsel Gelişimi	211
4. Modern Kamusal Alanın Oluşumu	212
5. Kamusalın Değerlerden Arındırılması	215
6. Genel Olarak Kamusal Alanda Dinin Yeri.....	216
7. Modern Kamusal Alanda Dinin Sorunları.....	219
8. İslam'a Göre Kamusal Alan ve Türkiye	224
IX. DİN, SEKÜLERLEŞME VE LAİKLİK / Doç. Dr. Mehmet ÖZAY.....	229
1. Toplumsal Farklılaşma Temelinde Sekülerizm ve Laisizm	237
2. İdeoloji Olarak Sekülerizm ve Laisizm	240
3. Modernleşme	243
4. Sekülerizm-Laisizm ve Siyasal Değişimler	244
5. Ulus Devlet	248
6. Kurucu Sosyologlar ve Yaklaşımları.....	250
7. Türkiye ve Fransa Örneğinde Laisizm	264
8. Tartışma	267
X. DİN VE YAŞAM AKIŞI / Prof. Dr. Kadir CANATAN.....	273
1. Yaşam Akışı Sosyolojisi	275
2. Yaşam Akışı Nedir?.....	277
3. Yaşam Evreleri ve Din İlişkisi	280

3. BÖLÜM

DİN VE TOPLUMSAL SORUNLAR

XI. DİNİ GRUPLAR / Prof. Dr. Vejdi BİLGİN.....	307
1. Din ve Sosyoloji Arasında Tanım Problemi	309
2. Grup Yapısı	311
3. Grup Kimliği ve Grup Normları.....	313
4. Dinî Grupların İşlevleri	316
5. Gruptan Ayrılma ya da Grubun Çözülme Süreci	323
6. Türkiye'deki Önemli Dinî Gruplar	327
6.1. Tarikat Formundaki Dinî Gruplar	328
6.2. Tarikat Formunu Kaybetmiş Dinî Gruplar	330
6.3. Tarikat Formu Dışında Örgütlenen Gruplar	331
6.4. Grup-Benzeri Dinî Yapılar	332

XII. GÖÇ VE DİN / Prof. Dr. Kadir CANATAN	335
1. Göç ve Göç Sosyolojisi.....	337
2. Göç ve Değişme.....	339
3. Küresel Çağda Göç ve Çeşitlilik	342
4. Yabancı Karşıtlığı ve İslamofobi.....	344
5. Göçmenler Karşısında Önyargılar	346
6. Göç ve Çeşitlilik Karşısında Dinlerin Tutumu.....	349
XIII. DİN VE POST/MODERNLİK / Prof. Dr. Mustafa TEKİN	357
1. Modernlik Nedir?.....	360
2. Bir Tarih Okuması.....	360
XIV. FEMİNİZM, BEDEN VE DİN / Doç. Dr. Birsen Banu OKUTAN	379
1. Birinci Dalga Feminizm ve ‘Eşit Beden’	382
2. İkinci Dalga Feminizm ve ‘Farklı Beden’	389
3. Üçüncü Dalga Feminizm ve ‘Muğlak Beden’.....	394
XV. IRK, ETNİSİTE VE DİN / Doç. Dr. Müşerref YARDIM.....	401
1. Kavramsal Çerçeve	404
1.1. Dini Kimlik.....	404
1.2. Etnisite	406
1.3. Irk	409
2. Irk ve Etnisite Tartışmaları Arasında Modern Dünyada Din	411
2.1. Modern Dünyada Kimlik Krizleri	411
2.2. Klasik Irkçılıktan Yeni Irkçılık (Neo Racism)-Kültürel Irkçılığa	414
2.3. Çokkültürlü Yaşam ve Dini Görünürlük ve Entegrasyon	417
XVI. DİN VE ŞİDDET / Prof. Dr. Halil AYDINALP	427
1. Kavram ve Tanımlar	429
2. Müslüman Köktenciliği Neyi İfade Eder?.....	433
3. Müslüman Köktenciliğinde İslam Algısı: Temeller	437
4. İslam Ekseninde Köktenci Kimliği Üreten Sosyal Bağlam.....	438
5. Din ve Terör İlişkisinin Anlam ve Çerçevesi	442
YAZARLAR.....	459
DİZİN	463

Din sosyolojisi, sosyolojinin önemli uzmanlık alanlarından birisidir. Bir sosyolog genellikle iki nedenle din olgusuyla ilgilenir. İlk olarak din pek çok insan için anlamlı bir başvuru çerçevesidir. Dini pratikler insanların yaşamlarının önemli bir parçası olduğu gibi, dini ilke ve değerler onların eylemlerini de etkileyen bir kaynaktır. Bir sosyolog insanların davranışlarını açıklamaya kalktığı zaman, onların dünyasına anlam ve biçim veren bu din olgusunu incelemek ve anlamak zorundadır. İkinci olarak sosyoloji toplumsal kurumları ve yapıları ele alırken, bunların işleyişinde dinin nasıl bir rol oynadığını da kavramak zorundadır. Bu noktada din değişkenlerden bir değişken değildir, çoğu zaman toplumsal yapının en temel harcıdır.

Geçen yüzyılın başında, dinin giderek birey ve toplum için anlamını kaybedeceğine dair bir beklenti mevcuttu. Fakat Batılı olmayan toplumlarda gerek bağımsızlık savaşlarında, gerekse bağımsız sonrası siyasal ve toplumsal değişim hareketlerinde din önemli bir faktör olmaya devam etti. Batımerkezcil din sosyolojisinden uzaklaştıkça sosyolojinin din faktörüyle daha fazla ve daha başka düzlemlerde de ilgilenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bugün çağdaş din sosyolojisi, toplumsal kurumları ve sorunları anlamak için önemli bir değişken olarak din faktörüne her alanda ve her düzeyde ilgi göstermektedir. Bu nedenle de din sosyolojisinin konuları ve alanları giderek çeşitlenmiştir.

Son dönemlerde dünyada yaşanan hızlı gelişmeler genelde sosyal bilimlerde ise sosyolojiye tekrar gözlerin çevrilmesine sebep olmuştur. Bilhassa din merkezli yaşanan hadiseler din sosyolojisi bilim dalına fazladan mesaiyi gerektiren yükümlülükler getirmiştir. Bu bağlamda “din”in toplumsal sorunlar çerçevesinde tartışmaların bir şekilde merkezinde olması, din sosyolojisi alanına ilgilerin yoğunlaşmasını da sonuçlamaktadır.

Diğer yandan hem sosyoloji hem de ilahiyat alanındaki öğrencilerin dünyaya daha kapsamlı ve içerikli bakış açısı geliştirmeleri bağlamında din sosyolojisinin artan önemi gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Zira

hem toplumsal arkaplanların daha iyi anlaşılması bağlamında din, hem de dinin yaşayan pratiklerinde toplumsal ve kültürel arkaplanların çözümlenmesinde din sosyoloji bilim dalının katkıları önem taşımaktadır.

Edisyon bir çalışma olarak hazırlanan bu kitap, birçok açıdan yeni beklentilere cevap vermek üzere tasarlanmıştır. Her din sosyolojisi çalışması gibi din sosyolojisinin konusu, yöntemi, tarihçesi ve belli başlı konularının işlenmesi yanında bugüne kadar fazla irtibat kurulmayan konularda da din olgusunun rolü ele alınmıştır. Bu noktada küreselleşme, beden, ırk, etnisite, göç, şiddet gibi birçok konunun dinle bağı kurulmaya çalışılmıştır.

Elbette böylesine zengin bir içeriğin tek başına bir sosyolog tarafından hazırlanması kolay olmayacaktır. Bu nedenle farklı alanlarda çalışan; ilgi, birikim ve deneyimleri farklı olan birçok üniversite hocası ve akademisyen bu edisyon çalışmaya katkı sağlayarak bu zengin içerik oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın içeriği, üç ana bölüm halinde tasarlanmıştır. İlk bölümde din sosyolojisinin alanı, yöntemi, tarihçesi ve teoriler ele alınmaktadır. Din sosyolojisinin ne olduğunu, nasıl geliştiğini ve sosyoloji içindeki yerini kavramak için bu bölümle başlamak bizce pedagojik bir zorunluluktur.

İkinci bölümde tüm dünyada ve ülkemizde meydana gelen değişimlerde dinin rolünü anlamak için “din ve değişme” olgusunu merkeze aldık. Buradaki bölümler okunurken toplumsal değişimlerde dinin rolü iki yanlı olarak değerlendirilmelidir. Dünyadaki değişimleri din yönlendirdiği gibi, bizzat bu değişimlerden de etkilenmektedir. Modern toplumda dinin yeri, işlevi ve anlamı değişmektedir.

Üçüncü bölümde bazı bilinen ve yeni toplumsal konu ve sorunlarla dinin ilişkisi kurulmaya çalışıldı. Böylece dinin günlük ve toplumsal yaşamdaki etkisi ve rolü daha yakından mercek altına alındı. Din olgusunun, toplumsal hayatın içinde hangi kılıflara bürünebileceği gösterildi.

Edisyon çalışma bu haliyle sadece sosyoloji bölümlerinde ve ilahiyat fakültelerinde okutulabilecek bir ders kitabı olmanın ötesinde, konuya ilgi duyan herkesin ilgisine mazhar olacak bir mahiyet arz etmektedir. Bu çalışmayı hazırlayan editörler olarak, konu başlıklarının ve bölümlerin yazılmasında emeği geçen tüm akademisyen meslektaşlarımıza teşekkür ederken, böyle bir çalışmayı bize tevdi eden Bilimsel Araştırma Yayınlarına ve yetkililerine teşekkürü bir borç biliriz.

Çalışmamızın bilim dünyasına katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Prof. Dr. Kadir CANATAN
Prof. Dr. Mustafa TEKİN